

Verslagnummer 1998-1939/MW (herziene versie)

Bedrijventerrein Holiday Inn

Gemeente Leiden

Een archeologische inventarisatie

1 Inleiding

De gemeente Leiden heeft archeologisch adviesbureau RAAP opdracht gegeven een archeologisch onderzoek uit te voeren in verband met de ontwikkeling van twee bedrijventerreinen bij de Holiday Inn te Leiden.

Het onderzoeksgebied bestaat uit twee locaties (I en II; zie figuur 1) die liggen in het westen van de gemeente Leiden tussen de Rijksweg 44, de Plesmanlaan en de Haagse Schouwweg. Het totale onderzoeksgebied is ca. 5,1 ha groot en in gebruik als weiland.

Het doel van dit onderzoek is het opsporen en waarderen van eventueel aanwezige, nog onbekende archeologische vindplaatsen. Door tijdig een overzicht beschikbaar te hebben van eventueel aanwezige archeologische waarden in het onderzoeksgebied kan bij de planvorming en inrichting met deze waarden rekening gehouden worden.

Het onderzoek bestond uit een (beperkt) bureauonderzoek en booronderzoek. Het veldwerk is uitgevoerd in september 1998.

2 Methoden

2.1 Bureauonderzoek

Het bureauonderzoek bestond uit het inventariseren en verwerken van reeds voorhanden zijnde archeologische en geologische gegevens. Bij de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek (ROB) te Amersfoort zijn het Centraal Archeologisch Archief (CAA), het Centraal Monumenten Archief (CMA) en het archeologisch expertise-centrum ARCHIS geraadpleegd om na te gaan welke archeologische gegevens met betrekking tot het onderzoeksgebied en de directe omgeving ervan bekend zijn. Teneinde inzicht te verkrijgen in de bodemopbouw en de daarmee samenhangende archeologische verwachting werden onder andere geologische, bodemkundige en historische gegevens van het gebied aan de hand van kaartmateriaal bestudeerd. Hiertoe is gebruik gemaakt van:

- de topografische kaart, schaal 1:25.000, kaartblad 30F (Topografische Dienst, 1990);
- de geologische kaart, schaal 1:100.000, kaartblad 30 Oost (conceptkaart Rijks Geologische Dienst in Van Heeringen & Van der Valk, 1989: 199);
- de bodemkaart, schaal 1:50.000, kaartblad 30 Oost en 30 West 's-Gravenhage (Stiboka, 1982);
- de geomorfologische kaart, schaal 1:50.000, kaartblad 30 's-Gravenhage (Stiboka, 1986);
- Historische Atlas Zuid-Holland, Chromotopografische Kaart des Rijks, schaal 1:25.000, Blad 422 (Robas Producties, 1989);
- Grote Historische Atlas van Nederland, deel 1 West-Nederland 1830-1855, blad 42 en 43 (Wolters Noordhoff Atlasproducties, 1990).

2.2 Booronderzoek

Karterend booronderzoek is met name geschikt voor het onderzoeken van gebieden waar archeologische vindplaatsen door sedimenten worden afgedekt. In deze gevallen is de kans relatief klein dat vondsten, bijvoorbeeld door de werking van landbouwmachines, aan het oppervlak komen. Karterend booronderzoek is in deze gevallen vaak de enige methode om vindplaatsen op enige diepte onder het maaiveld te kunnen lokaliseren. Vooral in kleigebieden kunnen boringen hun diensten bewijzen. Met behulp van boringen kan de bodem hier op het voorkomen van archeologisch materiaal worden gecontroleerd. Booronderzoek maakt het verder mogelijk de diepteligging, de dikte en de stratigrafische positie van de archeologische laag of lagen exact te bepalen.

Daarnaast is booronderzoek een betrouwbare methode om de mate van antropogene verstoring en/of natuurlijke bodemerosie van het te onderzoeken gebied te bepalen. In beide gevallen kunnen archeologische sporen geheel of gedeeltelijk verdwenen zijn.

Bij het bestuderen van de boorkernen ging de aandacht met name uit naar archeologische, 'verontreinigde' (cultuur)lagen. Deze lagen kunnen onder andere houtskool, aardewerk, verbrande leem en fosfaatvlekken (zgn. archeologische indicatoren) bevatten. Het aantreffen van een dergelijke laag is een goede aanwijzing voor de aanwezigheid van archeologische sporen ter plaatse.

Het karterend booronderzoek vond handmatig plaats met behulp van een Edelmanboor met een diameter van zeven centimeter in combinatie met een gutsboor met een diameter van drie centimeter. Bij een karterend booronderzoek worden de boringen geplaatst in raaien met een onderlinge afstand van 50 meter. De boringen binnen iedere raai worden gezet op een onderlinge afstand van 40 meter. De boorpunten binnen een raai verspringen ten opzichte van die van de naastgelegen raai, waardoor een systeem bestaand uit nagenoeg gelijkbenige driehoeken ontstaat. Op deze wijze is een grid verkregen waarbij met het geplande aantal boringen de grootste trefkans wordt bereikt.

Omdat in de directe nabijheid van de onderzoekslocaties twee (waardevolle) archeologische vindplaatsen zijn aangetroffen en omdat de onderzoekslocaties relatief klein zijn, is besloten om het booronderzoek te intensiveren en de raaien op een afstand van 20 meter van elkaar te plaatsen. De boringen binnen iedere raai zijn gezet op een onderlinge afstand van 25 meter.

De boorpunten werden op een veldkaart ingetekend. De boorprofielen werden aan de hand van een standaard-formulier beschreven. Genoteerd zijn onder meer de diepte, textuur en samenstelling van de bodemverschijnselen.

3 De resultaten van het onderzoek

3.1 Bureauonderzoek

Bodem en geologie

Beide onderzoekslocaties liggen in het mondingsgebied van de Oude Rijn. De Oude Rijn doorsnijdt een deels met veen overdekt strandwallenlandschap. De bodem in de onderzoekslocaties bestaat uit oever- en geulafzettingen van de Oude Rijn en uit mariene sedimenten afgezet tijdens de Duinkerke I-transgressiefase (ca. 500-200 voor Chr.), overdekt door afzettingen uit de Duinkerke III-transgressiefase (vanaf 800 na Chr.; Hallewas, 1986). Afzettingen van Duinkerke I en Duinkerke III worden van elkaar onderscheiden door de aanwezigheid van veen-/humeuze lagen en eventueel door archeologische resten. Indien deze lagen of archeologische resten ontbreken, kunnen de genoemde afzettingen niet van elkaar onderscheiden worden.

De zee had een grote invloed in het mondingsgebied van de Oude Rijn. Bij de monding werd onder invloed van de getijdewerking over een aanzienlijk oppervlak klei en zand afgezet. Door klink kwamen de afzettingen in het mondingsgebied hoger te liggen dan het omringende veenlandschap en ontstond een getij-riviermondbrug (geomorfologische kaart/kaartblad 30: eenheid 3K27). Dergelijke eenheden zijn van oudsher door hun hooggelegen ligging en vruchtbare bodem zeer geschikt voor bewoning.

Archeologie

Uit de twee onderzochte locaties zijn volgens de verschillende archeologische archieven (CAA, CMA en ARCHIS) géén archeologische vindplaatsen bekend. In de directe nabijheid zijn wel twee archeologische vindplaatsen bekend. De eerste vindplaats ligt langs de Rijksweg 44 ter hoogte van de Plesmanlaan op een afstand van ca. 400 meter ten noordoosten van locatie II. Hier zijn twee zilveren Frankische munten uit de tweede helft van de 7e eeuw gevonden. Op dezelfde locatie werden tijdens de aanleg van een fietspad verschillende grondsporen en vondsten gedaan die wijzen op de aanwezigheid van een nederzettingsterrein uit de Merovingische tijd (450-725 na Chr.). Tijdens een recentelijk uitgevoerd archeologisch booronderzoek (Marinelli, 1998) werden Merovingische vondsten in en onder de bouwvoor aangetroffen. Uit het onderzoek bleek dat een gedeelte van de klei was afgegraven ten behoeve van de baksteenindustrie. De tweede vindplaats ligt op een afstand van ca. 400 m ten oosten van locatie I. Bij de aanleg van een fietstunnel onder de Plesmanlaan werden sporen aangetroffen van vroeg-middeleeuwse huisplattegronden (mond.meded. M. Dolmans).

Het is mogelijk dat de vroeg-middeleeuwse nederzettingssporen zich tot in de locaties I en II uitstrekken. Deze sporen kunnen in de bodem op de grens tussen de Duinkerke I- en Duinkerke III-afzettingen verwacht worden.

3.2 Booronderzoek

Er zijn in totaal 50 boringen gezet. Op locatie I zijn 19 boringen gezet tot een gemiddelde diepte van 2,0 m -Mv. Van locatie I kon het noordoostelijk en het zuidelijk deel niet onderzocht worden vanwege de aanwezigheid van een parkeerplaats. Op locatie II zijn 31 boringen gezet tot een gemiddelde diepte van 1,75 m -Mv. Uit het booronderzoek op locatie I bleek dat er weinig variatie zit in de diepere ondergrond. Daarom is voor locatie II besloten om in drie raaien tot maximaal 2,0 m -Mv te boren (boringen 20 t/m 26, 33 t/m 39 en 46) en in de tussenliggende twee raaien tot 1,2 m -Mv. Per locatie zal de bodemopbouw besproken worden.

Locatie I

In locatie I is een donkerbruine bouwvoor aanwezig met een gemiddelde dikte van 35 cm. Vanaf boring 5 wordt onder de bouwvoor een roestbruin-grijze laag aangetroffen tot een diepte van maximaal 60 cm -Mv. De roestbruin-grijze laag lijkt doorwoeld te zijn. In vrijwel elke boring werden in de bouwvoor en in de roestbruin-grijze laag spikkels (recent) puin gevonden. Het booronderzoek heeft op locatie I geen aanwijzingen voor de aanwezigheid van archeologische sporen opgeleverd.

De bodemprofielen van locatie I vertonen onderling kleine verschillen. Het bodemprofiel bestaat van boven naar beneden in het algemeen uit een donkerbruine (zeer) lichte zavel met een dikte van 20 tot 40 cm. Deze zavel gaat over in een lichtbruin-grijze lichte zavel of lichte klei. Dit pakket heeft een dikte van 30 tot 70 cm en wordt aangetroffen vanaf 40 tot 60 cm -Mv. Vanaf een diepte van 70 tot 145 cm -Mv wordt in de lichte zavel/lichte klei een enkel klei- of zandlaagje aangetroffen. De lichte zavel/lichte klei gaat vanaf een diepte van gemiddeld 145 cm -Mv over in een sterke afwisseling van klei- en zandlaagjes (zand/klei laminatie). Deze zand/klei laminatie wordt tot ruim 1,75 m -Mv aangetroffen. Vanaf een diepte van gemiddeld 1,75 -Mv gaat de zand/klei laminatie over in lichtgrijs, kleiarm zand met een enkel kleilaagje. De figuren 3 en 4 geven een (vereenvoudigde) doorsnede weer van de bodemopbouw van locatie I.

Door de bodemprofielen sterk te generaliseren kan een 'ideaalprofiel' (in cm -Mv) samengesteld worden:

0 - 45	zeer lichte zavel
45 - 90	lichte zavel tot lichte klei
90 - 150	lichte zavel tot lichte klei met enkele klei/zandlaagjes
150 - 175	sterke afwisseling van dunne klei- en zandlaagjes
175 - 200	kleiarm zand met enkele kleilaagjes

In vijf boringen werd een (gedeeltelijk) verstoord bodemprofiel aangetroffen. Het betreft de boringen 8, 12, 13, 14 en 19. In boring 12 werden tot 1,6 m -Mv baksteenfragmenten gevonden.

Locatie II

In locatie II is een donkerbruine bouwvoor aanwezig met een gemiddelde dikte van 35 cm. In de bouwvoor werden geregeld enkele kleine fragmenten baksteen aangetroffen. In boring 23 werd een klein scherfje roodbakend aardewerk gevonden. In tegenstelling tot locatie I is in locatie II onder de bouwvoor geen roestbruine-grijze laag aanwezig. Het booronderzoek heeft op locatie II geen aanwijzingen voor de aanwezigheid van archeologische sporen opgeleverd.

De bodemprofielen van locatie II vertonen onderling nauwelijks verschillen en zijn eenvoudiger opgebouwd dan de profielen van locatie I. Het bodemprofiel bestaat van boven naar beneden in het algemeen uit een matig lichte tot zware zavel. Deze zavel wordt tot gemiddeld 70 cm -Mv aangetroffen; een enkele keer reikt deze tot 120 cm -Mv. De matig lichte tot zware zavel gaat over in een (zeer) lichte zavel. In deze zavel zijn veel tot zeer veel kleilaagjes (zand/klei laminatie) aanwezig. De vele kleilaagjes worden gemiddeld vanaf 70 cm -Mv aangetroffen. Vanaf gemiddeld 1,0 m -Mv neemt de gelaagdheid sterk af en gaat geleidelijk over in kleiarm zand met enkele kleilaagjes. De figuren 5 en 6 geven een (vereenvoudigde) doorsnede weer van de bodemopbouw van locatie II.

Door de bodemprofielen sterk te generaliseren kan een 'ideaalprofiel' (in cm -Mv) samengesteld worden:

0 - 70	matig lichte tot zware zavel
70 - 100	zeer lichte zavel met veel kleilaagjes
100 - 140	zeer lichte zavel met enkele kleilaagjes
140 - 175	kleiarm zand met enkele kleilaagjes

In locatie II werd alleen in boring 47 een verstoord bodemprofiel aangetroffen.

De waargenomen laminatie van zand- en kleilaagjes in de dieper gelegen afzettingen duidt mogelijk op afzetting onder invloed van de getijdewerking (onder min of meer rustige omstandigheden). De laminatie is afgedekt door een meer homogeen pakket. Door het ontbreken van venige/humeuze lagen en de afwezigheid van archeologische resten konden de afzettingen van Duinkerke I en Duinkerke III niet van elkaar onderscheiden worden.

4 Conclusies en aanbevelingen

Ondanks het intensieve karakter van het onderzoek zijn er geen concrete aanwijzingen aangetroffen voor de aanwezigheid van archeologische bewoningssporen in het onderzoeksgebied. Er is derhalve geen aanleiding om te veronderstellen dat in het onderzoeksgebied structurele archeologische resten aanwezig zijn. Om deze reden wordt geen aanvullend archeologisch onderzoek aanbevolen.

Literatuur

Hallewas, D.P., 1986. Archeologische gegevens over de middeleeuwse bewoningsgeschiedenis van het mondingsgebied van de Oude Rijn en hun relatie tot het landschap (p. 173-182). In: M.C. van Trierum & H.E. Henkes (red); *Rotterdam Papers V. A contribution to Prehistoric, Roman and Medieval archaeology*.

Heeringen, R.M. van, & L. van der Valk, 1989. De mond van de Oude Rijn komt in beweging. IJzertijdvondsten uit het Katwijkse duingebied. *Westerheem* 38(4): 198-203.

Marinelli, M.G., 1998. Gemeente Oegstgeest, Rhijnhofweg (CMA-terrein 30F-023); een archeologische kartering en waardering. *RAAP-rapport* 391. Stichting RAAP, Amsterdam.

Gebruikte afkortingen

ARCHIS	ARChEologisch Informatie Systeem
CAA	Centraal Archeologisch Archief
CMA	Centraal Monumenten Archief
Mv	maaiveld
RAAP	Regionaal Archeologisch Archiverings Project
ROB	Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek te Amersfoort

Verklarende woordenlijst

antropogeen	ten gevolge van menselijk handelen (door mensen gemaakt/ veroorzaakt)
strandwal	door branding en zeestromingen ontstane zandrug parallel aan de kustlijn welke uiteindelijk boven gemiddeld hoogwater uitkomt
transgressie	uitbreiding van de zee over het land, overstroming, veroorzaakt door stijging van de zeespiegel

Overzicht van figuren

Figuur 1. De ligging van de onderzochte locaties (gearceerd); inzet: ligging in Nederland (ster).

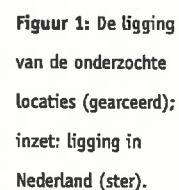
Figuur 2. Boorpuntenkaart.

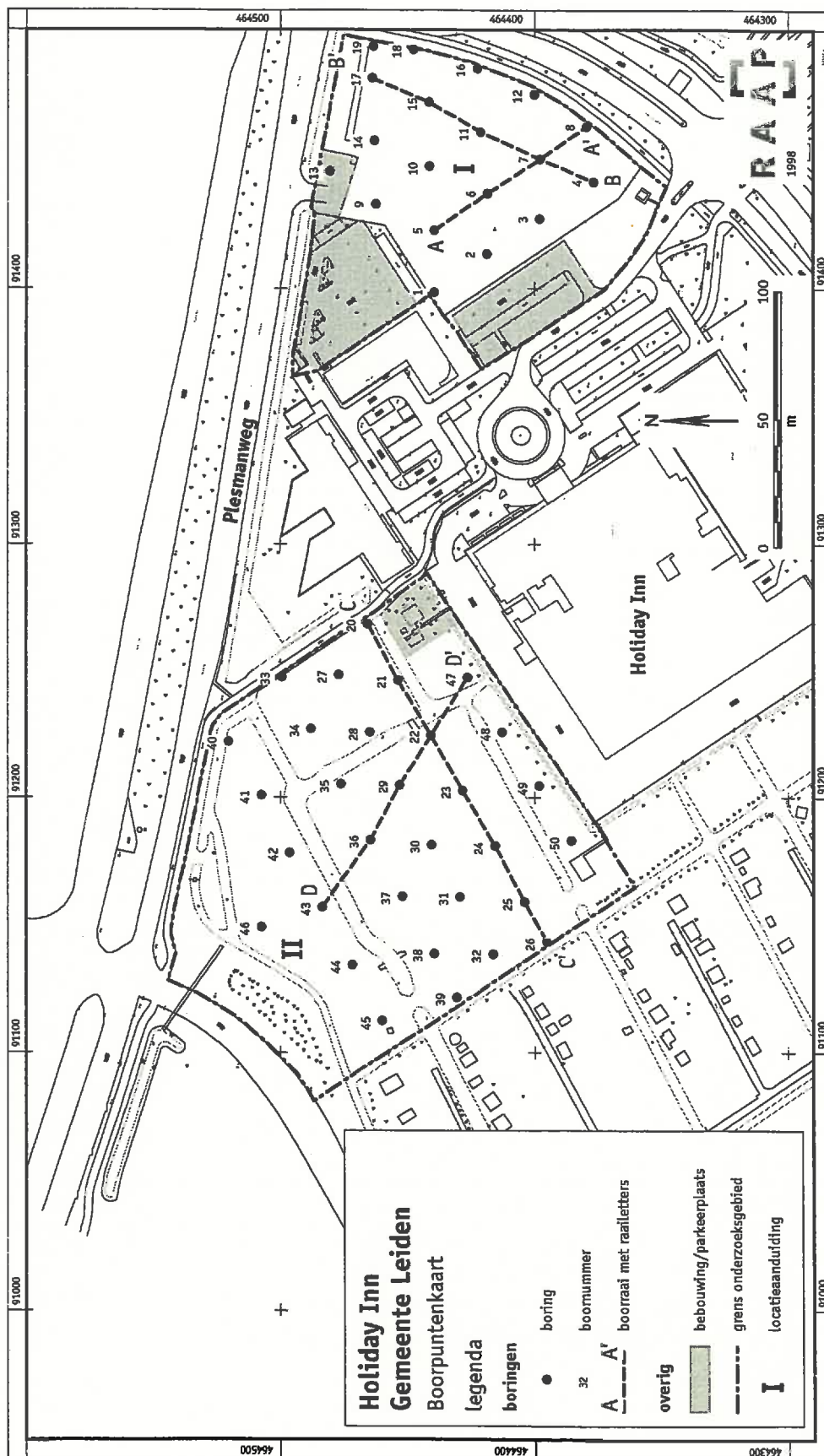
Figuur 3. Profiel boorraai A-A'.

Figuur 4. Profiel boorraai B-B'.

Figuur 5. Profiel boorraai C-C'.

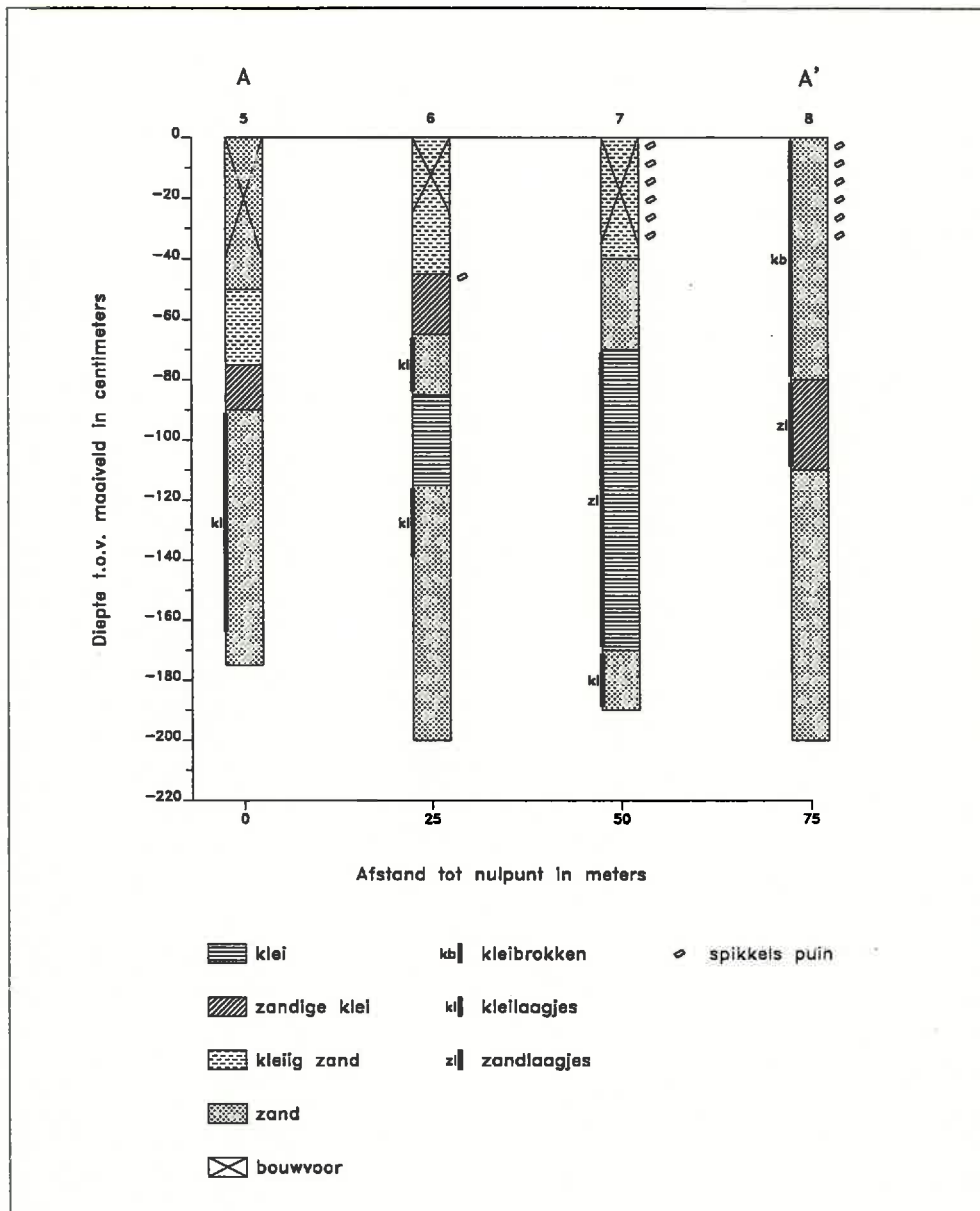
Figuur 6. Profiel boorraai D-D'.

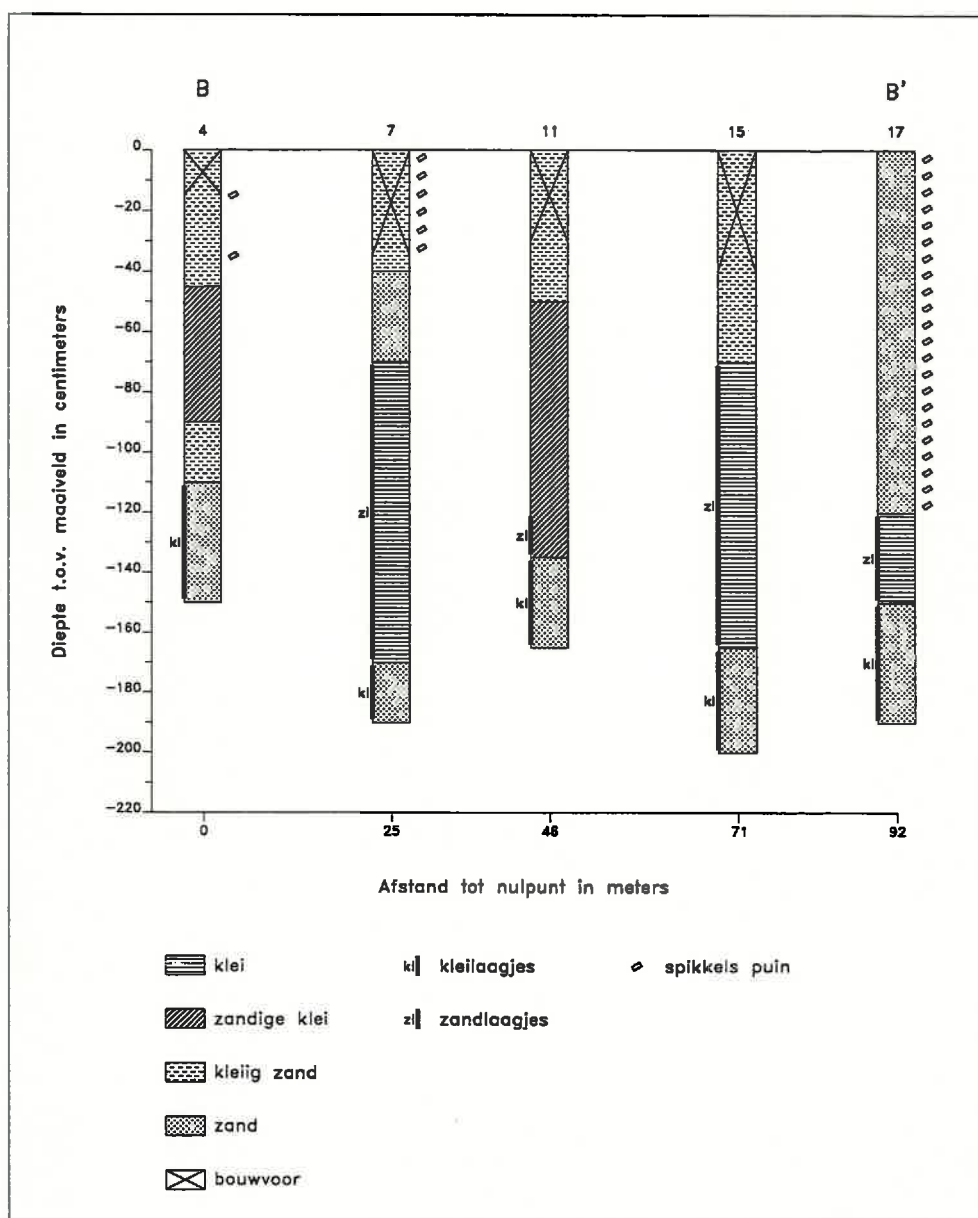

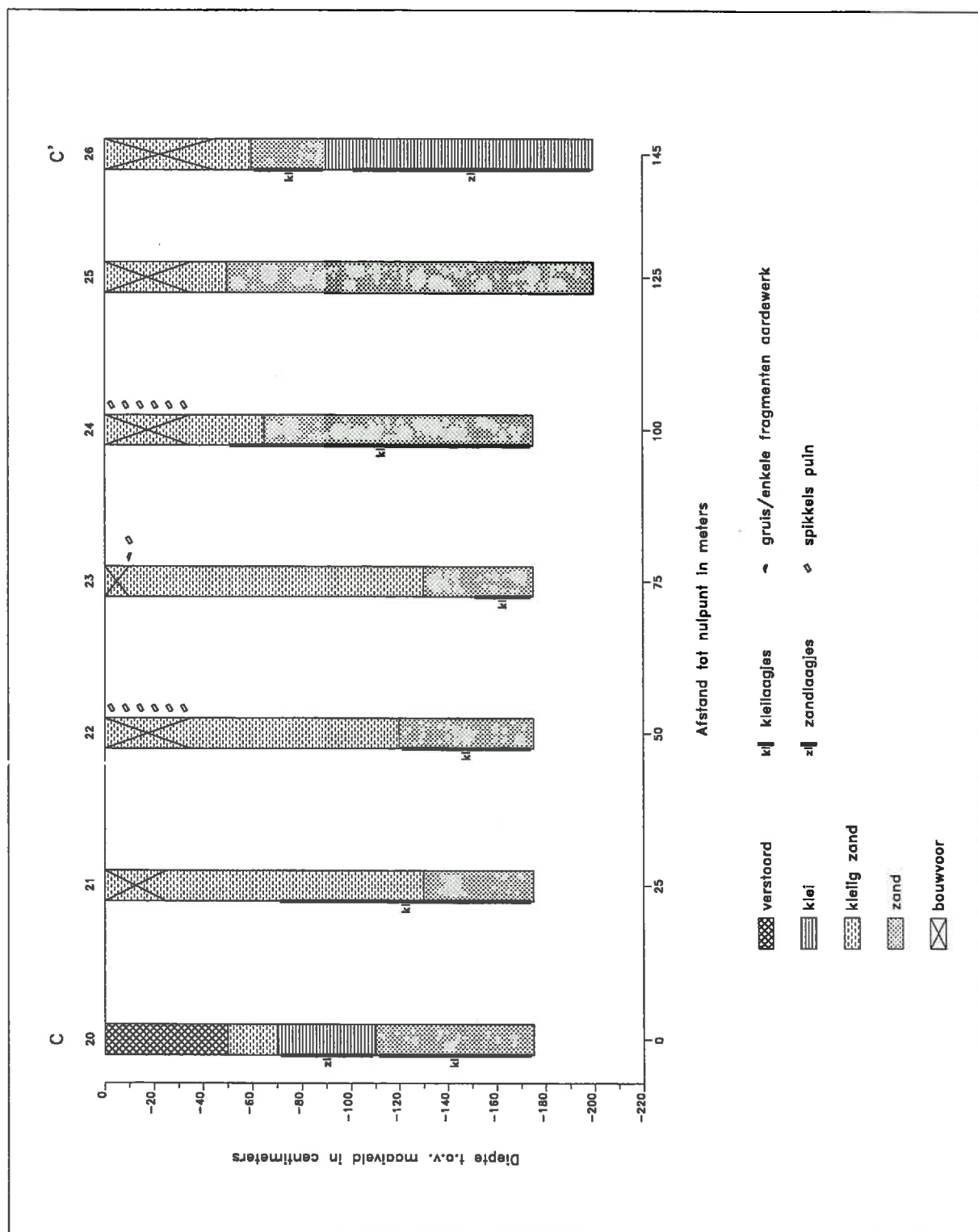
Figuur 2:
Boorpuntenkaart.

Figuur 3: Profiel
boorraai A-A'.

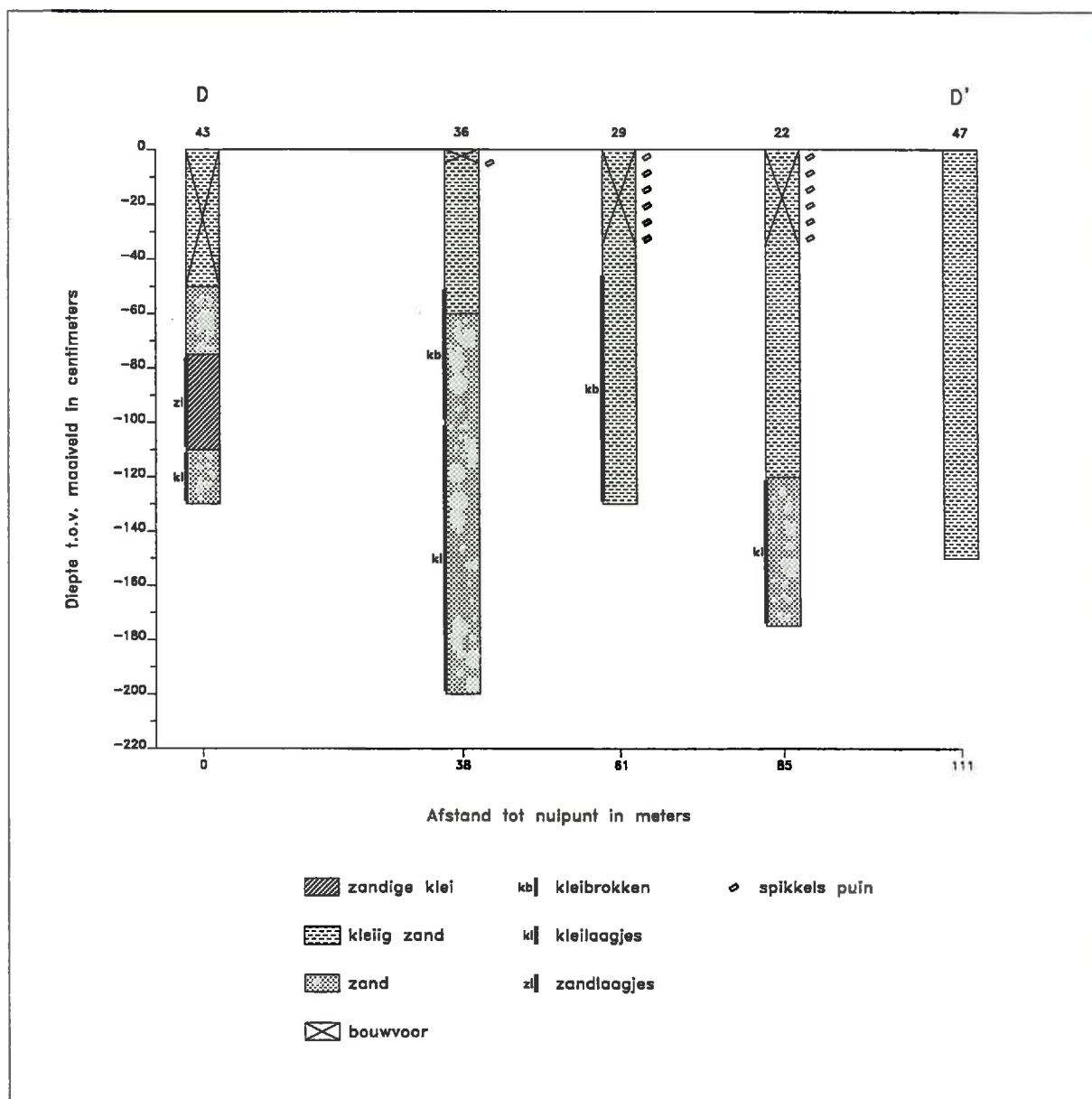

Figuur 4: Profiel
boorraai B-B'.

Figuur 5: Profiel boorraai C-C'.

Figuur 6: Profiel boorraai D-D'.